

Adaletin Ölçüsü: Cerîde-i Adliye Kapaklarını Yorumlamak

Ömer Durmaz'ın küratörlüğünü yaptığı “Gözlere Konuşmak: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bilginin Görselleştirilmesi” başlıklı araştırma sergisi, bilgilendirme tasarımının Batı'daki tarihini de dikkate alarak, bilginin görselleştirilmesini özellikle Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerine odaklanarak inceliyor.

Cerîde-i Adliye sayıları, Ömer Durmaz kişisel arşivi

Bu önemli sergiyi kurgulamaya başladığında Ömer benimle iletişime geçti ve serginin “Adaletin Ölçüsü” başlıklı bir bölümünde, kişisel koleksiyonunda bulunan 1920'lerden kalma Cerîde-i Adliye dergilerinin kapaklarındaki sıra dışı veri görselleştirme örneklerini günümüz Türkçesine uyarlayarak ve bilgi tasarımcılarına yorumlatarak hareketli grafiklere dönüştürmek gibi bir fikri olduğundan bahsetti. Bundan 100 yıl önce, savaştan çıkmış İstanbul'da böyle şeylerin yapılmış olduğunu öğrenmek beni de çok heyecanlandırdı ve bu projenin organizasyonunda ona yardımcı

oldum. 10 kişilik tasarımcı listesini birlikte oluşturduk (Barış Atiker, Daniele Savasta, Deniz Cem Önduygu, Emrah Kavlak, Emre Parlak, Gökhan Ersan, Mahir Yavuz, Mehmet Gözetlik, Tuğcan Güler, Ziyacan Bayar). Ömer kapakların tercümelerini ve vektörel çizimlerini yaptırdı, ve tasarımcılara gönderdi. Tasarımcılar 10 kapak arasından yorumlamak istediklerini kendileri seçtiler; ardından kendi tipografik seçimleriyle tercümelerin dizgisini yaptılar, farklı yaklaşımlarla ve farklı teknolojilerle 10 adet hareketli grafik / video ürettirler. Kapaklar hem tasarımcıların birkaç paragraflık değerlendirmeleri eşliğinde basılı olarak, hem de bir projeksiyon odasında hareketli halleriyle sergide yer aldı. (Serginin başka bir bölümünde *Büyük Resim Yedi Ölçekte* başlıklı işim de yer buldu.)

Benim seçtiğim Cerîde-i Adliye'nin 1 Mart 1927 tarihli 56. sayısının kapağı, 1 Temmuz 1926 itibarıyla Türkiye hapishanelerinde bulunan mahkûmların sayılarını, ceza türüne ve süresine göre gösteriyor. Vektörel olarak çizdiğim ve Türkçe tipografik uygulamasını yaptığım halini de orijinalin altında görebilirsiniz.

۱ مارچ ۱۹۲۷

جریدہ عدلیہ

۱. تموز ۱۹۲۶ ده توريه حبسخانه لرنده موجود

محکمہ ملوہ عائد

حبس جزاسی محکوماری

کودہ (کوکو کوری)

بسم الله الرحمن الرحيم

قلعه بند محکو ملری

احصائیات و مدونات قانونیہ مدیریتی طرفند نشر اولو نور.

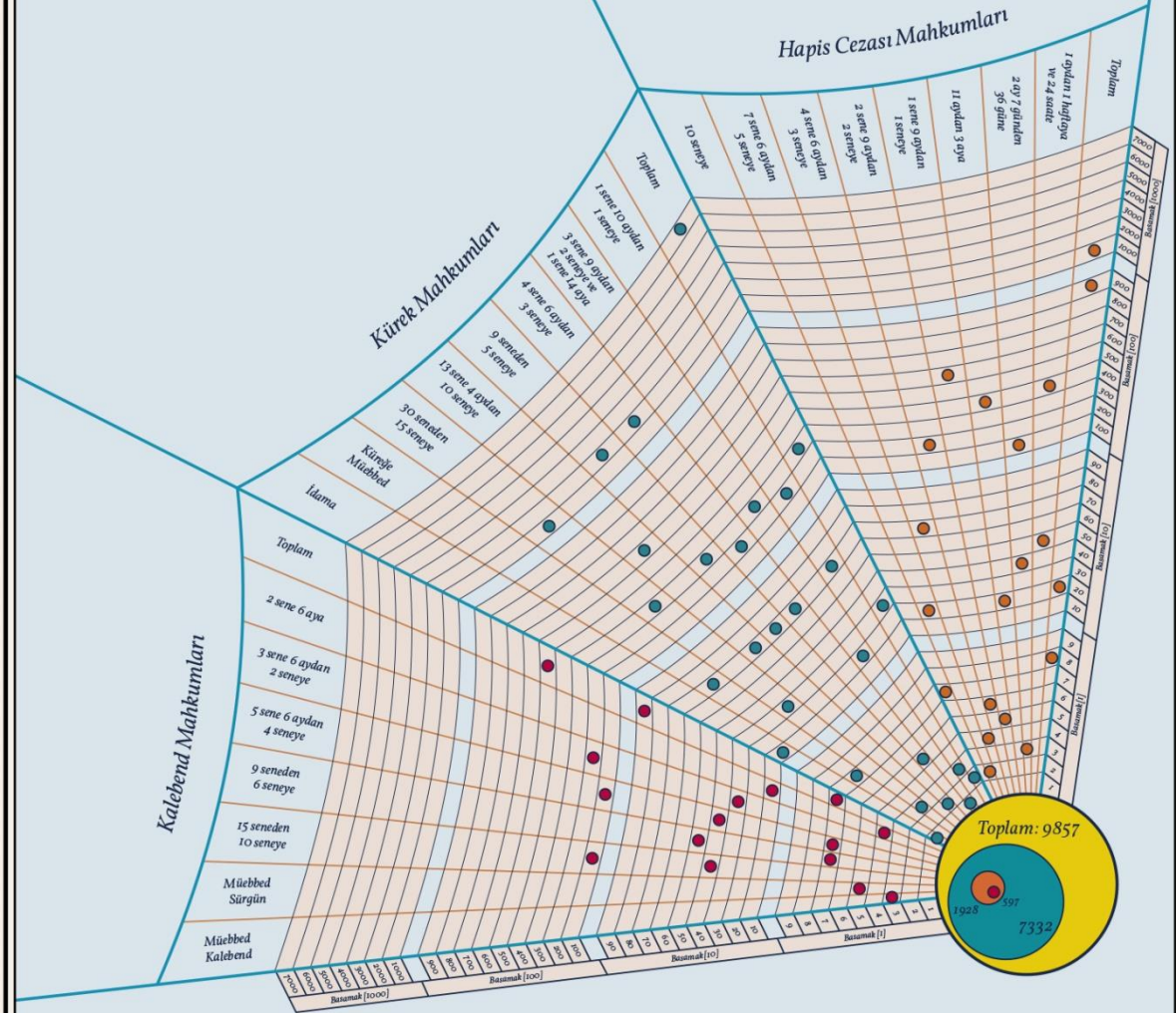
گھر بہت طویل ہے

Cerîde-i Adliye, 1 Mart 1927 tarihli 56. sayı, Ömer Durmaz kişisel arşivi

Cerîde-i Adliye

1 Mart 1927

1 Temmuz 1926 İtibarıyla
Türkiye Hapishanelerinde
Bulunan Mahkumlara Ait
Diyagram

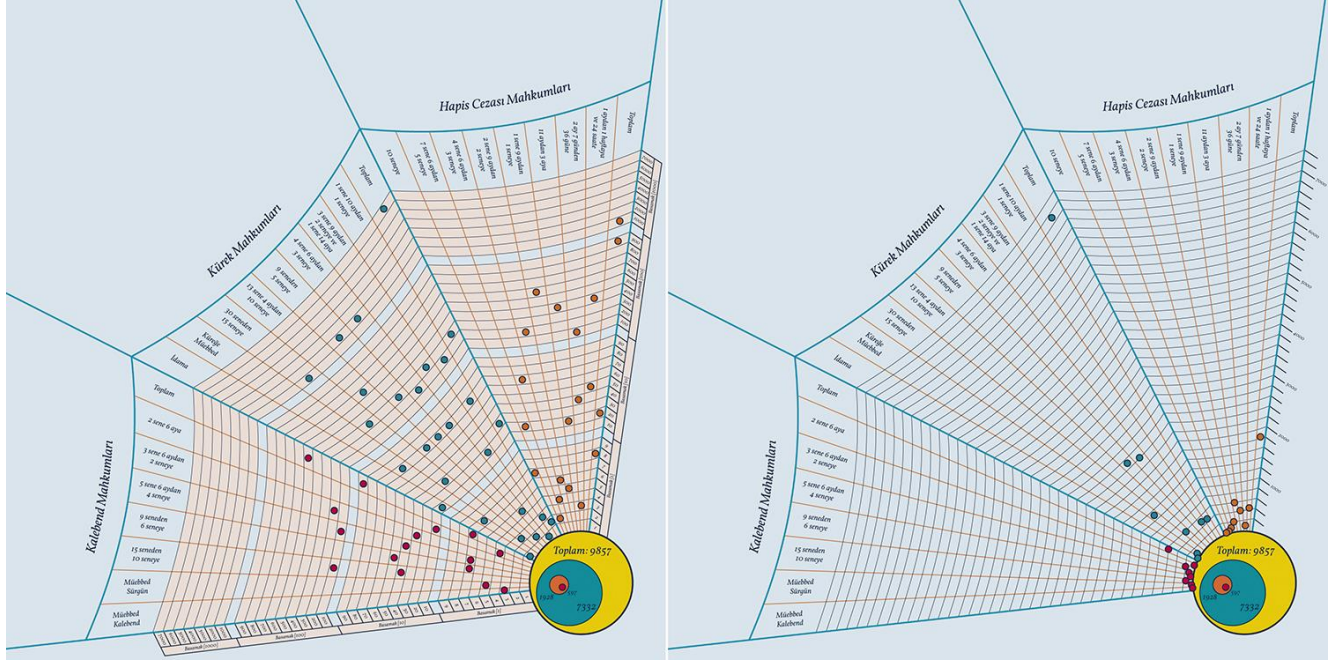

Genel yapının örümcek ağına benzetilerek kurulması, bugün veri görselleştirmede uzak durulan figüratif hamlelere bir örnek. Buradaki örümcek ağı göndermesinin “aşırı” ile “kabul edilebilir” arasında bir yerde olduğunu söylemek mümkün. Bunun sebeplerinden biri örümcek ağının sadece ızgarayı oluşturmak için kullanılması, veri noktalarının ise – örümcek/böcek çizimleri yerine – soyut daireler olarak verilmesi olabilir. Yine de hem gereksiz açılar hem de eğilen “ağlar” yüzünden, dışarıdaki iki eksene de uzak olan, ortaldaki noktaların, hangi sayıya denk geldiğini takip etmenin zorlaştığını not etmek gerek.

Izgara, mavi kalın çizgilerle üç ana bölüme ayrılmış. Bu bölümlerde mahkûmlar; hapis cezası mahkûmları, kürek mahkûmları, ve kalebend mahkûmları olmak üzere üç ana kategoriye ayrılıyor. Her bölüm ise kendi içinde cezanın süresine göre alt sütunlara ayrılmış. Üç bölümde de en sağdaki sütun, o bölümdeki toplam mahkûm sayısını veriyor. Sayıların veriliş biçimi ise bu diyagramın en ilginç özelliği.

Veri grafiklerinde normalde tercih ettiğimiz ve alışık olduğumuz sayı temsili yöntemine göre, eksenler lineer (veya logaritmik, vs.) olarak homojen bir süreklilikle işler ve her veri noktası, eksenindeki izdüşümüne göre bir sayıyı (veya kaç eksen varsa o kadar sayıyı) temsil eder. Burada ise eksen birler, onlar, yüzler, binler basamaklarına bölünmüş ve sayılar büyüklüklerine göre 1 ila 4 veri noktası ile temsil ediliyorlar. En sağdaki sütunu (hapis cezası mahkûmlarının toplamı) örnek olarak alırsak; 1000, 900, 20 ve 8 için koyulan dört adet nokta ile “1928” sayısı temsil ediliyor. (Aşağıda, izleyiciye bu karmaşık diyagramın nasıl okunması gerektiğini anlatma stratejisiyle ürettiğim hareketli grafik var.)

Tasarımcı bu tercihi yaparak veri görselleştirmenin en temel avantajlarından biri olan, sadece mesafeleri/oranları/renkleri göstererek sezgisel olarak sayısal ilişkileri kavratabilme gücünden taviz vermiş oluyor. Çünkü burada sayıları kavrayabilmek için hesap yapmak zorundayız; veri noktalarının miktarı ve konumları, algılamamız gereken sayıları görsel olarak doğrudan temsil etmiyor. Birebir bir temsil için 0’dan 7400’e standart, lineer bir eksen kullansaydık, aynı veriyle noktaların dağılımı sağdaki gibi olacaktı.

Sağdaki durumda, uzaktan tek bakışta genel dağılımı algılama imkanımız olacaktı. Hangi kategoride çok yüksek mahkûm sayıları var, hangileri çok az, kolayca görüyor olacaktık. Fakat burada şöyle bir sorunumuz var: her üç kategori için tek tek değerlerin yanında toplamaları da verildiği için çok küçük ve çok büyük sayıları birlikte göstermek zorundayız. Burada eksenimizi en yüksek değer olan 7332'ye göre ayarladığımız için küçük sayılar aşağıya sıkışmak zorunda kalıyor. Bilgi tasarımında bu durumun çeşitli çözümleri var. Kapağın tasarımcısının tercih ettiği basamaklarla gösterme yolu da, başka açılardan problem yaratsa da, çok büyük ve çok küçük sayıları görsel olarak homojen dağıtma açısından başarılı. Bu yöntemin bir avantajı da, sayıların tam değerlerini (birler basamağına kadar) öğrenmeyi, biraz zahmetle de olsa, mümkün hale getirmesi; standart lineer eksenlerde, böyle büyük sayılarda değerleri ancak aşağı yukarı öğrenebiliriz, sadece genel dağılımı ve örüntüleri görebiliriz.

Bu diyagram ayrıca üç ana kategorinin toplam mahkûm sayılarını, ağın merkezinde üst üste binen renkli dairelerle gösteriyor. Ağdaki küçük dairelerle tutarlı olan renk kodlaması sayesinde, hangi dairenin hangi kategorinin toplamını gösterdiğini kolayca anlayabiliyoruz. Fakat tasarımcı burada büyüklüklerin alanla temsilinde sık rastlanan bir hatayı yapıyor: temsil edilen sayılar dairelerin çap uzunluğu ile orantılı. Halbuki dairenin çapının değil alanının o sayıyı temsil etmesi gerekir, ve bunun için de çapları, ilgili sayıların kendileriyle değil karekökleriyle orantılı yapmak gerekir.

Mevcut haldeki dairelere bakmak, ilgili mahkûm sayılarını algılamak açısından oldukça yanıltıcı oluyor.

Cerîde-i Adliye'nin diğer kapaklarına baktığımızda da veri görselleştirme bağlamında çeşitli yöntemsel sorunlarla karşılaşılıyor. Sorunların çoğunu “olduğundan çok daha ilginç/karmaşık görünmesi için veri okunurluğundan vazgeçmek” başlığı altına koymak mümkün. Benim dışımdaki tasarımcılar da kendi incelemelerinde bunlardan bahsetmişler. Bu tavrın o yıllarda (diğer ülkelerde) ne kadar yaygın olduğu, başlı başına bir araştırma konusu. Ve bütün bunlar 1920'lerin İstanbul'unda veri görselleştirme adına böyle bir çabaya tanık olmanın heyecanını azaltmıyor.

<https://www.denizcemonduygu.com/2017/05/adaletin-olcusu/>